

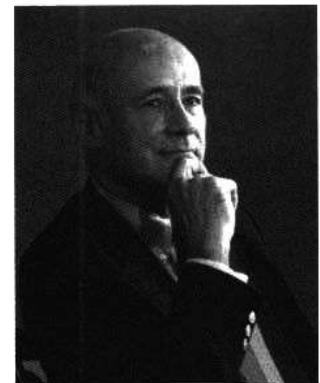
“หลวงนายสิทธิ” ขุนนางหนุ่มหัวก้าวหน้า ผู้เปิดโลกทัศน์ซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) ให้กับสยาม

■ พลาดิศัย สิทธิธัญกิจ

ก ระแสเรื่องซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) ได้ถูกนำมาใช้สร้างคุณค่าในการเผยแพร่วัฒนธรรม คำนี้ ดร.โจเซฟ เนย์ (Joseph Nye) จากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดเป็นผู้ริเริ่มจำกัดคำนิยามของซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) ขึ้นโดยอธิบายความหมายที่แท้จริงไว้ว่า

“This second aspect of power which occurs when one country gets other countries to want what it wants-might be called co-optive or soft power in contrast with the hard or command power of ordering others to do what it wants.”

ความหมายนั้นได้บอกถึง การใช้ความสามารถที่ทำให้ผู้อื่น “ต้องการ” และ “ยอมรับ” ในสิ่งที่คุณต้องการ โดยสิ่งสำคัญที่สุดคือ ต้องดึงดูดความต้องการของผู้อื่นให้พวกเขาเกิดการยอมรับด้วยความ “เต็มใจ” ปราศจากการบังคับ ชูเชิญ เพราะเมื่อไม่มองสิ่งแปลกใหม่ว่าเป็นศัตรูแล้ว มนุษย์มีแนวโน้มจะลดอาการต่อต้านและเปิดใจยอมรับมากกว่าโดยสัญชาตญาณ ด้วยเหตุนี้ซอฟต์พาวเวอร์จึงไม่ใช่การเผยแพร่วัฒนธรรมอย่างที่หลายคนเข้าใจ แต่เป็นความสามารถในการปรับรูปแบบของวัฒนธรรมให้สามารถสอดแทรกเข้ากับผลประโยชน์หรือค่านิยมของประเทศเป้าหมายได้ เพิ่มโอกาสที่วัฒนธรรมดังกล่าวจะกลายเป็นซอฟต์พาวเวอร์ ของประเทศนั้น เพราะไม่ได้ถูกมองว่าเป็นศัตรู หากแต่เป็นโอกาส

ดร.โจเซฟ เนย์ (Joseph Nye)

JOSEPH S. NYE, JR.

สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์

ในการต่อยอดสิ่งดั้งเดิมใหม่ ทำให้ประเทศเป้าหมายนั้นรู้สึกต้องการโอกาสนี้และเปิดใจยอมรับได้อย่างเต็มที่ เป็นการแทรกซึมวัฒนธรรมในรูปแบบใหม่ที่สร้างเพื่อดึงดูด ส่งอิทธิพล และเป็นที่ยอมรับของคนทั่วโลกไปโดยปริยาย ดังนั้นการมีอิทธิพลผ่านความเชื่อ ผ่านศาสนา ผ่านประเพณีให้ข้ามแดนนั้น จึงเป็นพลังศรัทธาที่ใช้สร้างวิถีวัฒนธรรม สร้างเศรษฐกิจรายได้ของประเทศจากการเผยแพร่ผ่านตัวบุคคลผ่านประโยชน์ทางการค้า จนเกิดการยอมรับและเข้าใจในวัฒนธรรมของตนมากขึ้นในอดีตกาลได้มีการรุกรานวัฒนธรรม โดยผ่านความเชื่อถือ ความเลื่อมใสศรัทธา ความประนีประนอมยอมรับจนเกิดการผสมผสานความร่วมมือกัน ทำให้สังคมต่างรับวิถีวัฒนธรรม ศิลปะและความสำเร็จประโยชน์จากบทบาทดังกล่าว โดยลดความขัดแย้งทั้งปวงมาก่อน

“ ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ บุคคลผู้เปิดโลกทัศน์ให้เกิดความเชื่อถือและสร้างพลังศรัทธาด้วยวิชาการความรู้ ซึ่งเป็นโลกทัศน์ใหม่หรือซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) คือสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)

”

ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ บุคคลผู้เปิดโลกทัศน์ให้เกิดความเชื่อถือและสร้างพลังศรัทธาด้วยวิชาการความรู้ ซึ่งเป็นโลกทัศน์ใหม่หรือซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) คือสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) หรือเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ผู้เป็นขุนนางหนุ่มหัวก้าวหน้าที่เริ่มต้นจากการเป็นมหาดเล็กช่วง เข้าถวายตัวรับราชการงานแผ่นดินมาตั้งแต่แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ จนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ จนได้เป็นขุนนางผู้มีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะการเป็นขุนนางผู้ซื่อสัตย์ จงรักภักดีและรักษาความยุติธรรมอันแน่วแน่ จนเซอร์จอห์น เบาว์ริง ได้บันทึกไว้ว่า “เป็นคนมีความรู้สุจริตกว่าผู้ใดที่พวกเราได้พบ มีกิริยามรรยาทละมุนละม่อมเป็นผู้ดี พูดจาก็เหมาะสม พูดอย่างง่าย ๆ ถ้อยคำของเขาสมกับเป็นผู้ที่รักษาตัวอย่างยิ่ง แม้ว่าจะมีตำแหน่งในฐานะผู้สำเร็จราชการแผ่นดินและพระเจ้าอยู่หัวที่ยังทรงพระเยาว์ ก็เป็นของธรรมดาที่โต้แย้งกันบ้าง แต่ก็ผ่านไปโดยเรียบร้อย แต่อย่างไรก็ตาม ๑๘ ปีหลังจากที่พระองค์มีพระราชอำนาจเต็มที่ รัชกาลที่ ๕ จำต้องทรงรับว่า ความสัมพันธ์ระหว่างพระองค์กับผู้สำเร็จราชการนั้น บางเวลาก็ลำบากอยู่บ้าง”

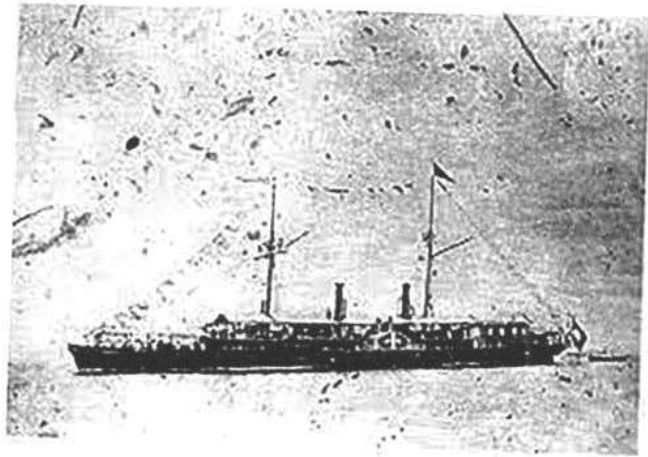
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ขุนนางหัวใหม่ ผู้เป็นที่ยอมรับว่ามีความทันสมัยที่สุด คือ มหาตเล็กช่วง ต่อมาได้เลื่อนเป็น นายไชยขรรค์ มหาตเล็กหุ้มแพร และเป็นหลวงสิทธิ นายเวรมหาตเล็ก แต่คนเรียกกันรู้จักกันทั่วไปว่า “หลวงนายสิทธิ” ด้วยหลวงนายสิทธิผู้นี้มีชื่อในฐานะ เป็นขุนนางกลุ่ม “หัวใหม่” เป็นคนหนุ่มที่สนใจศึกษาวิชาการของชาวตะวันตก ซึ่ง ขณะนั้นจักรวรรดิบริติชและจักรวรรดิฝรั่งเศสต่างเข้ามาแผ่อิทธิพลในโลกตะวันออก และประชิดติดเขตสยามมากขึ้น หากไม่ปรับตัวให้รู้เท่าทันฝรั่งแล้ว สยามอาจถูก ยึดครองเป็นอาณานิคมได้ ด้วยความห่วงใยต่อแผ่นดินในครั้งนั้น พระวชิรญาณภิกขุ (พระนามในขณะนั้น) และสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ กรมหลวงวงศาธิราชสนิทและหลวงนายสิทธิ ต่างมีความเห็นร่วมกันในเรื่องสร้าง พลังศรัทธาที่รู้จักกันในปัจจุบันว่าซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) ให้มีอำนาจใน การรู้ทันทางวิชาการข้างตะวันตก โดยเฉพาะหลวงนายสิทธิผู้นั้นสนใจที่จะเรียนรู้ วิชาการต่อเรือกำปั่นเป็นพิเศษและได้ศึกษาภาษาอังกฤษไว้พอได้หาความรู้จาก ต่างประเทศ จนสามารถต่อเรือกำปั่นได้เองจนเป็นที่รู้จักในกลุ่มชาวต่างชาติ และ ได้พาหมอบรัดเลย์ ไปดูการต่อเรือที่จินทบุรี หลวงนายสิทธิผู้นี้ต่อมาได้บรรดาศักดิ์เป็น จมื่นไวยวรรณาท หัวหมื่นมหาตเล็ก และใน พ.ศ.๒๓๘๔ ได้เพิ่มสร้อยนามบรรดาศักดิ์ เป็นจมื่นไวยวรรณาทภักดีศรีสุริยวงศ์ จนปลายรัชกาลที่ ๓ พ.ศ.๒๓๙๓ ได้รับการเลื่อน บรรดาศักดิ์เป็น พระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง) งามวงมหาตเล็ก

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ หลังจาก บิดาของท่านได้รับการเลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นสมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ) พระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง) งามวงมหาตเล็ก ผู้เป็นบุตรก็ได้รับแต่งตั้งขึ้นเป็น เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ว่าที่สมุหพระกลาโหม แต่ด้วยเหตุสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหา ประยูรวงศ์ (ดิศ) ยังคงถือตราคชสีห์สำหรับตำแหน่งสมุหพระกลาโหม พระบาท สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้สร้าง “ตราครุฑพระขรรค์” พระราชทาน เฉพาะแก่เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ครั้นเมื่อได้ดำรงตำแหน่งสมุหกลาโหมโดยสมบูรณ์ แล้ว จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้ใช้ทั้งตราคชสีห์และตราครุฑพระขรรค์สำหรับตำแหน่ง สมุหพระกลาโหม ซึ่งทำให้ตำแหน่งนี้มีบทบาทสำคัญในการปกครองประเทศมากกว่า เดิม โดยเฉพาะหลังจากที่สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ (ทัต บุนนาค) ถึงแก่พิราลัย และพระบาท สมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตตามลำดับ อำนาจของสมุหกลาโหมคนใหม่ จึงมีมากจนสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าว เปรียบเทียบไว้ว่า

“ถ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ เป็นเสมือนแม่ทัพแล้ว สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ก็เป็นเสมือนเสนาธิการ ช่วยกัน ทำงานมาตลอดรัชกาลที่ ๔”

บทบาทความรับผิดชอบในชีวิตราชการนั้น ด้วยสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหา ศรีสุริยวงศ์เป็นคน “หัวก้าวหน้า” จึงชอบที่จะคบหาสมาคมกับชาวต่างประเทศและ รับความเจริญมาจากชาติตะวันตก จนทำให้มองเห็นถึงความสำคัญของวิชาความรู้ วิทยาการ และวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เช่น การแพทย์ การพิมพ์ และการรักษา

เรือแกล้วกลางสมุทร

พยาบาลที่ทันสมัยของหมอสอนศาสนาคริสต์ โดยเฉพาะมิชชันนารีชาวอเมริกัน
 ว่าจะเป็นการต้อนรับต่อประเทศชาติ แม้ว่าคนเหล่านี้จะถูกรังเกียจจากเจ้านาย
 และขุนนางหัวเก่า จึงมักได้รับความยากลำบากในการหาที่อยู่อาศัย ที่ทำงาน และ
 การทำงาน ด้วยความเห็นการณ์ไกลท่านจึงให้ความอุปการะอำนวยความสะดวก
 แก่หมอสอนศาสนาเหล่านี้ และคอยติดต่อเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา อันเป็น
 การถ่ายทอดความรู้ใหม่ที่ต่องหมั้นเพียรเรียนรู้วิชาการตะวันตกกับชาวต่างประเทศ
 มาตั้งแต่อยู่ในวัยหนุ่มซึ่งเป็นผลให้ท่านสามารถต่อ “เรือกำปั่น” ได้เอง และได้รับ
 การยอมรับนับถือเป็นนายช่างสยามคนแรกที่สามารถต่อเรือแบบฝรั่งได้ แต่ครั้งยังเป็น
 หลวงสิทธิ นายเวรมหาดเล็กในสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้ช่วยเหลือบิดาด้านทหารเรือ
 และเป็นผู้ที่สนใจเรียนรู้ในวิทยาการใหม่ ๆ กับชาวตะวันตก สามารถต่อกำปั่น
 แบบใหม่ ถือเป็นนายช่างสยามที่สามารถต่อเรือฝรั่งแบบฝรั่งสำเร็จเป็นคนแรก
 ท่านได้ต่อเรือนี้มเกล้าฯ ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยได้
 พระราชทานชื่อว่า “เรือแกล้วกลางสมุทร” ในการเฝ้าระวังป้องกันประเทศทาง
 ด้านทหาร พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงมีพระราชดำริ
 ให้จัดกรมทหารแบบยุโรปขึ้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ท่านได้
 ควบคุมบังคับบัญชาจัดตั้งกองทหารขึ้น เรียกว่า “ทหารอย่างยุโรป” โดยมีโรงทหาร
 ตั้งอยู่ที่บ้านเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (บริเวณโรงเรียนศึกษานารีในปัจจุบัน) และมี
 สนามฝึกหัดอยู่ข้างวัดบุปผาราม ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง
 ได้มอบหมายให้เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ จัดเลกหมู่ทหารฝึกหัดยุทธวิธีแบบตะวันตก
 เพิ่มขึ้น และในสมัยรัชกาลที่ ๔ นี้ท่านยังได้ต่อเรือกลไฟเป็นเรือรบและเรือพาหนะ
 ของหลวงชั้นอีกจำนวนหลายลำ เช่น เรือระบิลบัวแก้ว เรือแคลิโดเนีย เป็นต้น
 โดยเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ได้รับความไว้วางใจให้เป็นผู้บัญชาการทหารเรือวังหลวงคน
 แรกระหว่าง พ.ศ. ๒๓๙๔ - ๒๔๑๒ พร้อมกับพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
 เป็นผู้บัญชาการทหารเรือวังหน้า พ.ศ. ๒๓๙๔ - ๒๔๐๘

เซอร์จอห์น เบาว์ริง

ครั้งนั้นเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์มีบทบาทสำคัญในกิจการต่างประเทศ ที่มี
 การติดต่อและต้อนรับชาวต่างประเทศและคณะทูต ท่านจึงได้รับการโปรดเกล้าฯ
 ให้ไปรับคณะทูตซึ่งนำโดยเซอร์จอห์น เบาว์ริง ที่ปากน้ำ นำคณะทูตเข้าเฝ้าพระบาท
 สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๔ เมษายน พ.ศ. ๒๓๙๘ ซึ่งท่านร่วมเป็น
 หนึ่งในคณะผู้แทนสยาม ๕ คน ได้แก่ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท

สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) สมเด็จพระยาบรมมหาพิไชยญาติ (ทัต บุนนาค) เจ้าพระยาวรวิวงศ์มหาโกษาธิบดี (ข้า บุนนาค) ผู้เจรจาแก้ไขสนธิสัญญาทางการค้าที่นาย “หันแตร์ บาร์นี” หรือเฮนรี เบอร์นีเข้ามาทำไว้ในสมัยรัชกาลที่ ๓ คือ สนธิสัญญาเบอร์นี แม้การเจรจานั้นจะมีความยุ่งยากติดขัดในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งพิกัดอัตราภาษี แต่ด้วยพลังศรัทธาในการประสานงานของเจ้าพระยาสุริยวงศ์ ที่เข้าใจขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวตะวันตก การเจรจาระหว่างทูตอังกฤษกับสมเด็จพระยาอีกสองท่านในคณะผู้แทนฯ การเจรจานั้น จึงสำเร็จลงด้วยความรวดเร็วและเรียบร้อย มีการลงนามสนธิสัญญาไมตรีและพาณิชย์ฉบับใหม่ เมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๓๙๘ เรียกว่าสนธิสัญญาเบาว์ริง

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อสมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์และสมเด็จพระยาบรมมหาพิไชยญาติต่างถึงแก่พิราลัย และพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เสด็จสวรรคตลงตามลำดับ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้โปรดแต่งตั้งผู้ใดที่กรมพระราชวังบวรสถานมงคลขึ้นแทน แม้ว่าขณะนั้นพระองค์จะมีพระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ก็ยังทรงพระเยาว์ แต่พระองค์ก็ทรงแต่งตั้งให้พระราชโอรสขึ้นเป็น “สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมขุนพิริยดิศประชาภัก” เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๐ โดยทรงกำกับราชการกรมมหาดเล็ก กรมพระคลังมหาสมบัติ และกรมทหารบกวังหน้า จากการที่บ้านเมืองสูญเสียบุคคลสำคัญต่าง ๆ ในช่วงระยะเวลานี้ สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์จึงมีอำนาจยิ่งใหญ่มากในราชการแผ่นดิน เพราะราชการทั้งปวงนั้นมีสิทธิ์ขาดอยู่แก่ท่านคนเดียว แม้จะยังไม่มีธรรมเนียมในการตั้งรัชทายาทขึ้นสืบราชบัลลังก์ แต่ก็เป็นที่รู้กันอยู่ว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงฝึกเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ให้ปฏิบัติราชการอย่างกวัดข้นและใกล้ชิด ให้อยู่ปฏิบัติประจำพระองค์ ให้ทรงรับฟังพระบรมราโชวาทและพระบรมราโชบาย ในกิจการบ้านเมือง ทรงมอบหมายให้เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์เป็นผู้อัญเชิญพระกระแสรับสั่งแจ้งพระราชประสงค์และข้อหารือราชการไปยังสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ทุกเช้า เพื่อเป็นการฝึกราชการและเพื่อให้ความสนิทสนมกัน และเพื่อได้รับการสนับสนุนจากสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ซึ่งเป็นขุนนางผู้มีอำนาจมากที่สุดขณะนั้นต่อไปในภายหลัง พระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางชั้นผู้ใหญ่ทั้งปวงทราบดีว่า หากพระเจ้าอยู่หัวสวรรคตในขณะที่เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ยังทรงพระเยาว์นั้น ผู้ที่จะได้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คงไม่พ้นสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ซึ่งมีอำนาจมากเกินไปจนอาจเป็นอันตราย จึงกราบทูลว่าไม่ควร

ไว้วางพระราชหฤทัย แต่พระองค์ก็ไม่ทรงปักใจเชื่อ และปฏิบัติพระองค์เป็นปกติกับสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์เสมอมา เมื่อวันที่ ๓๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเริ่มประชวรและมีพระอาการหนักขึ้นเรื่อย ๆ พร้อมทั้งเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ก็ประชวรด้วยเช่นกัน สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์จึงเรียกประชุมเสนาบดีทั้งปวงให้เตรียมพร้อมไม่อยู่ในความประมาท สั่งการให้ตั้งกองทหารล้อมพระตำหนักที่ประทับของเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์หรือกรมขุนพินิตประชานาถไว้ด้วย

ในวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสสั่งให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ และเจ้าพระยาภูธราภัยเข้าเฝ้า และมีพระราชดำรัสว่า “ท่านทั้งสามกับพระองค์ได้ทำนุบำรุงประเทศปกครองกันมา บัดนี้กาลจะถึงพระองค์แล้ว ขอลาท่านทั้งหลายในวันนี้ ขอฝากพระราชโอรสธิดาอย่าให้มีภัยอันตราย หรือเป็นที่กีดขวางในการแผ่นดิน ถ้ามีผิดสิ่งใดเป็นข้อใหญ่ ขอแต่ชีวิตไว้ให้เป็นแต่โทษเนรเทศ ขอให้ท่านทั้งสามจงเป็นที่พึ่งแก่พระราชโอรสธิดาต่อไปด้วยเถิด” พร้อมทั้งตรัสขอให้ผู้ใหญ่ทั้งสามท่านได้ช่วยกันดูแลบ้านเมืองต่อไป ให้ทูลพระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่เอาธุระรับฎีกาของราษฎรผู้มีทุกข์ร้อนดังที่พระองค์เคยปฏิบัติมา โดยไม่ทรงเอ่ยว่าจะให้ผู้ใดขึ้นครองราชย์แทนพระองค์

ภายหลังการเสด็จสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทเวศร์วัชรินทร์ ได้เสนอสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมขุนพินิตประชานาถ พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ขึ้นครองสิริราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๕ แห่งราชวงศ์จักรี ซึ่งที่ประชุมนั้นมีความเห็นพ้องเป็นเอกฉันท์ แต่เนื่องจากพระองค์ยังทรงพระเยาว์ ครั้นนั้นเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง) ได้รับเลือกจากที่ประชุมเสนาบดีและพระบรมวงศานุวงศ์ให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดในราชการแผ่นดินทั่วราชอาณาจักรระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๑ - ๒๔๑๖ ให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ผู้มีความเต็ม โดยมิสมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนบำราบปรปักษ์ช่วยในส่วนการพระราชนิเวศน์ รวมทั้งเชิญกรมหมื่นบวรวิไชยชาญขึ้นดำรงตำแหน่งที่กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ถึงแม้ว่าพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปราโมช กรมขุนวรจักรธรานุภาพจะตรัสว่า “ผู้ที่จะเป็นตำแหน่งพระราชโองการมีอยู่แล้ว ตำแหน่งพระมหาอุปราชควรแล้วแต่พระราชโองการจะทรงตั้ง เห็นมิใช่กิจของที่ประชุม ที่จะเลือกพระมหาอุปราช” อย่างไรก็ตาม ที่ประชุมเสนาบดีและพระบรมวงศานุวงศ์ก็ได้แต่งตั้งให้กรมหมื่นบวรวิไชยชาญขึ้นดำรงตำแหน่งที่กรมพระราชวังบวรสถานมงคล

การทำหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในขณะที่พระเจ้าแผ่นดินยังทรงพระเยาว์นั้น เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ได้สร้างการทำหน้าที่ในครั้งนี้ไม่เหมือนกับครั้งก่อน ๆ ในประวัติศาสตร์ กล่าวคือก่อนหน้านั้นพระเจ้าแผ่นดินทรงปรึกษาผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แล้วจึงเสด็จออกท้องพระโรงแล้วมีรับสั่งเอง แต่การทำหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ในครั้งนี้ มีอำนาจเด็ดขาดทั้งหมดอยู่ที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งทำให้ท่านต้องคิดว่าราชการบ้านเมืองในหน้าที่ของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ขึ้น เพื่อใช้เป็นหลักในการปฏิบัติสืบต่อไป ดังนั้นในการจัดระเบียบราชการครั้งนี้จึงอาศัยแนวคิด ๒ ประการ

ไซจิ้น ตังจิ้น นำช้อง ช้องกั้ง หน้าอืดชื้อ และเม่งฮวดเซงม้อ เป็นต้น นอกจากวรรณกรรมจีนแล้ว เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ยังได้จัดพิมพ์วรรณกรรมสยาม เช่น พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่องอิเหนา และเรื่องอื่น ๆ เผยแพร่ให้สามัญชนทั่วไปได้อ่านกันมากขึ้น นับเป็นการเปิดโลกทัศน์การศึกษาออกโรงเรียนอยู่ในบ้านผ่านวรรณกรรมจีน ด้วยเหตุที่เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ชอบดูละครและฟังดนตรี ท่านจึงได้ส่งเสริมโดยการหาครูละครและดนตรีมาฝึกคณะละครของท่านจนได้ชื่อว่า เป็นละครระดับหนึ่งในสมัยนั้น ท่านได้ให้พระประดิษฐ์ไพเราะ (มี ดุริยางกูร) หรือครูมีแขก แต่งเพลงขึ้นใหม่โดยปรับปรุงมาจากเพลงเต่ากินผักบุ้ง พร้อมทั้งสอดแทรกทำนองมอญเข้าไปในเพลง ทำให้เกิดความไพเราะยิ่งขึ้น ท่านโปรดปรานเพลงนี้มาก และตั้งชื่อเพลงนี้ว่า “พระอาทิตย์ชิงดวง” ตามสร้อยราชทินนามและตราสุริยมณฑลซึ่งเป็นตราประจำตำแหน่งของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์

เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ได้ใช้ความสามารถและความเด็ดขาดระงับและตัดไฟต้นลมในเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่มักจะมีความวุ่นวายขึ้นเป็นประจำในช่วงผลัดแผ่นดิน โดยเฉพาะเมื่อคราวประมาณ พ.ศ. ๒๔๑๑ ซึ่งเป็นช่วงผลัดแผ่นดินจากรัชกาลที่ ๔ ไปสู่อรัชกาลที่ ๕ นั้น นายเฮนรี อะลาบัสเตอร์ ผู้รักษาการกงสุลอังกฤษกล่าวว่า สยามไม่ปฏิบัติตามสนธิสัญญาถึงขนาดลดธงชาติอังกฤษลงครึ่งเสาเป็นการแสดงว่าได้ตัดพระราชไมตรีกับสยาม เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ได้ใช้ความเฉียบแหลมและเด็ดขาดเข้าระงับเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว ไม่ให้เป็นเหตุลุกลามจนทำให้ต่างชาติใช้เป็นข้ออ้างเพื่อเข้าแทรกแซงกิจการแผ่นดิน

เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ นับเป็นบุคคลผู้สร้างพลังศรัทธา (Soft Power) ด้วยการรู้จักประนีประนอมให้เกิดงานอันเป็นคุณของแผ่นดิน และใช้ความซื่อสัตย์ต่อแผ่นดินเป็นพลังอำนาจโดยไม่ได้แย่ง จนสามารถคลี่คลายความขัดแย้งและความคิดที่เป็นปรีกษ้อย่างนิ่มนวล ด้วยการรักษาแผ่นดินให้เป็นไปตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ที่ทรงมีพระราชปรารภฝากไว้อย่างมั่นคง

หลังจากเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ขอลาออกจากการเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แล้ว ก็ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็น สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ มีสร้อยสมญาภิไธยนามตามจารึกในสุพรรณบัฏว่า

*“สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ สมันตพงศ์พิสุทธิ มหาบุรุษรัตโนดม
บรมราชอุตรมรรคมหาเสนาบดี มหาสุริยมัณฑลสิมรธาธร จักรรัตนสหจรสุทธรรช
วรลัญจธานินทร์ ปริมินทรมหาราชวรานุกุล สรรพกิจจานุกิจมูลประสาท
ปรมามาตยกุลประยูรวงศ์วิวัฒน์ สกลรัชวรณาจักรโรประสดีมภ์ วรยุดิธรรม
อาชวาธยาศัยศรีรัตนตรีคุณาภรณ์ภูษิต อเนกบุญฤทธิประสิทธิธรรมหันตวร
เดชานุภาพพิตร”*

ตำแหน่งนี้โดยมีอำนาจบรมอิสริยยศบรรดาศักดิ์ ๓๐,๐๐๐ ไร่ มากยิ่งกว่า จตุสดมภ์มนตรี ๓ เท่า ดำรงตรามหาสุริยมณฑล ได้บังคับบัญชาสิทธิขาดราชการแผ่นดินในกรุงนอกกรุงทั่วพระราชอาณาจักร และสำเร็จสรรพอาณัติพิธีประหารชีวิตคนที่ถึงอกฤษฏโทษมหันตโทษได้ และนับเป็นบุคคลที่ดำรงบรรดาศักดิ์ ระดับ

"สมเด็จพระเจ้าพระยา" เป็นขุนนางผู้ใหญ่คนสุดท้ายที่มีอำนาจมากที่สุดในประวัติศาสตร์สยาม

เมื่อพ้นหน้าที่จากผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แล้ว ท่านชอบพำนักอยู่ที่เมืองราชบุรีเป็นส่วนใหญ่ ใช้คลองดำเนินสะดวกเป็นเส้นทางสัญจรประจำและใช้ออกตรวจราชการตามหัวเมืองต่าง ๆ โดยสนองพระราชกิจสำคัญต่อปัญหาบ้านเมืองตามที่มีรับสั่งหา ท่านดำรงชีวิตสันโดษนับเป็นเวลา ๙ ปี ในวันที่ ๑๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๕ ท่านถึงแก่พิราลัยด้วยโรคลมในคลองดำเนินสะดวกในขณะที่กำลังเดินทางกลับจากราชบุรี รวมสิริอายุได้ ๗๔ ปี ๒๗ วัน

บรรยากาศคลองดำเนินสะดวก

ดังนั้น คลองดำเนินสะดวก จึงเป็นหลักฐานหนึ่งที่สะท้อนถึงพลังศรัทธา เชื่อมมั่นหรือ Soft Power จากการมองการณ์ไกลและสร้างงานของสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ผู้เป็นแม่กองขุดคลองดำเนินสะดวกขึ้นในรัชกาลที่ ๔ เพื่อให้เป็นคลองเชื่อมการเดินทางระหว่างราชบุรีกับบางกอก วิถีชุมชนริมคลองที่มีตลาดเก่าและบ้านเรือนเรียงรายอยู่สองข้างคลองนั้น วันนี้ได้กลายเป็นแหล่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวพากันมาเที่ยว “เขลาคึกกัก” ตลาดน้ำในคลองดำเนินสะดวกซึ่งเป็นตลาดน้ำต้นแบบใน ๖ แห่ง ของกระทรวงวัฒนธรรม ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวตลาดน้ำที่ชาวต่างชาติรู้จักมากที่สุด....

